

yiddin Dîb Müstû, Ahmed Muhammed es-Seyyid, Yûsuf Ali Bedevî ve Mahmûd İbrâhim Bezzâl *el-Müfhim limâ eşkele min Telhîşî kitâbi Müslim* adıyla yayımlanmışlardır (I-VII, Beyrut 1417/1996). 3. *Keşfü'l-Kınâ' 'an hükmî'l-vecd ve's-se-mâ' ('ani'l-vecd ve's-se-mâ')* (Tanta 1992). 4. *İhtîşârü Şahîhî'l-Buhârî (Muhtaşarü'l-Câmi'i's-şahîh, Muhtaşarü'l-Buhârî)*. Konya Mevlâna Müzesi (nr. 617) ve Karaviyyîn (M. Âbid el-Fâsî, I, 147) kütüphanelerinde nüshaları mevcuttur. Kaynaklarda Kurtubî'nin ayrıca Buhârî'nin *Şahîhî*'ne şerh yazdığı ve *et-Tezkire fi zikri'l-mevtâ ve ahvâlî'l-âhire* adlı bir eseri bulunduğu zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed b. Ömer el-Kurtubî, *el-Müfhim limâ eşkele min Telhîşî kitâbi Müslim* (nşr. Muhyiddin Dîb Müstû v.dğr.), Beyrut 1417/1996, neşredenlerin girişi, I, 8-40; a.mlf., *Telhîşü Şahîhî'l-İmâm Müslim* (nşr. Rif'at Fevzi - Ahmed Mahmûd el-Hûlî), Kahire 1409/1988, neşredenlerin girişi, I, 7-28; Zehebî, *Tezkiretül-huffâz*, III, 1438; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, I, 240-242; Makkarî, *Nefhu't-tib*, II, 615; *Keşfü'z-zunûn*, I, 554, 557; II, 1493; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 96; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 265, 664; Abdülbaki Gölpinarlı, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu*, Ankara 1967, I, 60; M. Âbid el-Fâsî, *Fihrisü mahfûzâtı Hizâneti'l-Karaviyyîn*, Dârülbeyzâ 1399/1979, I, 147-148; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Magribi'l-'Arabî*, Rabat 1406/1986, IV, 142-144.

NURİ TOPALOĞLU

KURTUBÎ, Muhammed b. Ahmed (محمد بن أحمد القرطبي)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed
b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî
(ö. 671/1273)

Tefsir, hadis ve fıkıh âlimi.

Kurtuba'da (Cordoba) dünyaya geldi. Doğum tarihi VI. (XII.) yüzyılın sonları veya VII. (XIII.) yüzyılın başları olarak tahmin edilmiştir (el-Kasabî Mahmûd Zelat, s. 8; Miftâh es-Senûsî Bel'am, s. 85-86). Babası çiftçilikle geçinen bir kimseydi ve hristiyan İspanyalılar'ın 3 Ramazan 627'de (16 Temmuz 1230) gerçekleştirdikleri bir saldırıda öldürüldü. Kurtubî, gençlik yıllarında çömlük yapımında kullanılan toprak taşımacılığı yaparak ailenin geçimine yardımcı oldu. Tahsilinin ilk yıllarını Kurtuba'da geçirdi ve burada İbn Ebû Hucce diye tanınan Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Kaysî, Rebî b. Abdurrahman b. Ahmed el-Eş'arî, Ebû'l-Hasan Ali b. Kutrâl el-Ensârî gibi âlimlerden yararlandı. Kurtuba'nın 633 (1236) yılında Kastil-

ya-Leon Kralı III. Fernando kuvvetleri tarafından ele geçirilmesinden sonra şehri terk ederek İskenderiye'ye geçti; burada İbnü'l-Müzeppen diye anılan Ahmed b. Ömer el-Kurtubî'den *el-Müfhim fi şerhi Şahîhi Müslim* adlı eserinin bir kısmını dinledi; ayrıca Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Revâc, Ebû Muhammed Abdülmu'tî el-Lahmî'den faydalandı. Şehâbeddin el-Karâfî ile Feyyûm'a seyahat etti. 647'de (1249) Mansûre'ye uğradı ve burada Ebû Ali Hasan b. Muhammed el-Bekrî'den ders okudu. Kahire'de bir müddet kalan Kurtubî, Saîd bölgesinde Münyetü Benî Hasib'e yerleşti ve hayatının sonuna kadar burada yaşadı. Kendisinden istifade edenler arasında oğlu Şehâbeddin Ahmed'le İbnü'z-Zübeyr, İsmâil b. Muhammed b. Abdülkerîm, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Meymûnî ve Ziyâeddin Ahmed b. Ebû's-Suûd es-Satrîcî'nin adları zikredilebilir (Meşhûr Hasan Mahmûd Selmân, s. 89-94). Mütevazı kişiliği ve sade yaşayışıyla tanınan, zühd hayatına önem veren Kurtubî 9 Şevval 671'de (29 Nisan 1273) Münyetü Benî Hasib'de vefat etti ve burada defnedildi. Kabri, 1971 yılında onun adına inşa edilen cami-deki türbesine nakledilmiş olup halen ziyarete açık bulunmaktadır (el-Kasabî Mahmûd Zelat, s. 30).

Tefsir, hadis, kıraat, fıkıh gibi alanlarda çok iyi yetişmiş olduğunu eserleriyle ortaya koyan Kurtubî'yi Zehebî "ilimde derya" olarak nitelendirmiş, diğer müellifler de hakkında benzer ifadeler kullanmıştır. Kurtubî eserlerinde Ehl-i sünnet'i savunmuş, başta Mu'tezile olmak üzere İmâmiyye, Râfiziyye, Kerrâmiyye gibi fırkaları eleştirmiştir (meselâ bk. *el-Câmi'*, I, 193; VII, 277). Mâlikî olmakla birlikte mezhep taassubuna karşı çıkmış ve taklitçiliği bir metot olarak benimsemediğini dile getirmiştir (meselâ bk. *a.g.e.*, II, 212). Kitap ve Sünnet yolunu tutan tasavvuf ehline karşı çıkmamışsa da telakkileri cehalet ve hurafe temeline dayanan sûfiler hakkındaki olumsuz tutumunu açıkça ortaya koymuştur (*a.g.e.*, X, 366; XV, 215, 249-250). Bu arada devlet adamlarını çekinmeden eleştirmiş, zamanın idarecilerinin rüşvet aldığını ifade etmiş (*a.g.e.*, II, 340), onların hukuk dışı davrandıklarını, menfaat karşılığında hükmettiklerini, Allah'ın dinini değiştirdiklerini ileri sürmüştür (*a.g.e.*, XIII, 179; *et-Tezkire*, II, 482).

Eserleri. 1. *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân**. Kurtubî'nin en önemli eseri olup geniş hacmine rağmen ilim çevrelerinde bü-

yük ilgi görmüş ve çeşitli baskıları yapılmıştır (I-IV, Kahire 1950; 1353-1369/1935-1950; 1380; I-XX, 1386-1387/1966-1967; nşr. Muhammed İbrâhim el-Hifnâvî ve Mahmûd Hâmid Osman, I-XXII, Kahire 1414/1994, 1416/1996 [bu baskının son iki cildi, Seyyid İbrâhim Sâdık ve Muhammed Ali Abdülkâdir tarafından hazırlanmış fihristlerdir]; I-XX, Beyrut 1405/1985). Tefsirin mukaddimesini Alâeddin Ali Rızâ *el-Veciz fi fezâ'ilî'l-kitâbi'l-'azîz* (Kahire 1412/1992; Kahire, ts.), Muhammed Talha Bilâl *Mukaddimetü Tefsiri'l-İmâm el-Kurtubî* (Beyrut 1418/1997) adıyla yayımlanmış, Ahmed Hicâzî es-Sekkâ, aynı mukaddimenin bir kısmını *Fezâ'ilü'l-Kur'ân ve âdâbü't-tilâve* ismiyle neşretmiştir (Kahire 1989). İbnü'l-Mülakkın eseri ihtisar etmiş (*Keşfü'z-zunûn*, I, 534), el-Hey'etü'l-Misriyyetü'l-âhmed *Muhtaşaru Tefsiri'l-Kurtubî* (Kahire 1977) ve Tefvîk el-Hakîm *Muhtâru Tefsiri'l-Kurtubî el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân* (Kahire 1977), Muhammed Kerîm Râcih *Muhtaşaru Tefsiri'l-Kurtubî* (Beyrut 1986) adıyla yaptıkları ihtisarlara neşretmişlerdir. Meşhûr Hasan Mahmûd Selmân ve Cemâl Abdüllatif ed-Desûkî de eser için *Keşşâf tahlîlî li'l-mesâ'ilî'l-fıkhiyye fi Tefsiri'l-Kurtubî* adıyla fıkıh konularına göre düzenlenmiş bir fihrist hazırlamışlardır (Tâif 1408/1988). *el-Câmi'*i M. Beşir Eryarsoy Türkçe'ye çevirmeye başlamış ve bu çalışmanın on bir cildi basılmıştır (İstanbul 1997-2000). 2. *el-Esnâ fi şerhi esmâ'il-lâhi'l-hüsnâ*. Müellifin *el-Câmi'*'de pek çok atıfta bulunduğu eser (meselâ bk. I, 56, 326; II, 191, 241) M. H. Cebel'in tahki kiyle yayımlanmıştır (I-II, Tanta 1994). 3. *el-İ'lâm bimâ fi dîni'n-naşârâ mine'l-fesâd ve'l-evhâm ve izhâri mehâsini dîni'l-İslâm ve işbâti nübüvveti nebiyyinâ Muhammed 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm*. Tuleytula'da (Toledo) adı bilinmeyen bir kişi tarafından kaleme alınıp Kurtuba'ya gönderilen bir risâleye reddiye olarak yazılmış olup Ahmed Hicâzî es-Sekkâ tarafından neşredilmiştir (Kahire 1980). Nâşir kitabın kapağında müellif adını sadece el-İmâm el-Kurtubî olarak zikretmiş, yazma nüshanın sonunda müstensihin, "Eserin yazımı 726'da (1326) tamamlandı" şeklindeki ferâğ kaydından hareketle kitabın başka bir Kurtubî'ye ait olabileceğini ileri sürmüş, İbn Ferhûn'un müfessir Kurtubî'nin eserleri arasında bu eseri zikretmemesini de delil olarak kaydetmiştir. Ancak müelliflerin eserlerinin ölümlemlerinden asırlarca sonra da istinsah edilebildiği gerçeği karşısında bu tereddü-

de (ayrıca bk. Işık, sy. 40 [1993], s. 39) anlam vermek güçtür. Ayrıca eserin Köprülü Kütüphanesi'nde mevcut iki nüshasından birinde (nr. 794 [mükerrer]) müellif adı Muhammed b. Ferh el-Kurtubî, diğeri (nr. 814) İbn Ferh el-Kurtubî olarak belirtilmiştir. Fâiz Saîd Sâlih eseri tahkik ederek bir doktora çalışması yapmıştır (1405/1985, Câmîatü Ümmî'l-kurâ, Mekke). 4. *el-İ'lâm fi ma'rifeti mevli-di'l-Muştafa 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm* (*el-İ'lâm bi-mevli'di'n-nebiyyi 'aleyhi's-selâm*). Eserin bir nüshası, *el-İ'lâm fimâ yecibü 'ale'l-enâm min ma'rifeti mevli-di'l-Muştafa 'aleyhi's-selâm* adıyla Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde kayıtlıdır (nr. 443). 5. *Urcûze fi esmâ'i'n-nebiyyi şallallahü te'âlâ 'aleyhi ve sellem*. Hz. Peygamber'in 300'den fazla isminin bir araya getirilip açıklamalarının yapıldığı belirtilen eserin (*Keşfü'z-zunûn*, I, 62) günümüze ulaşmış olduğu bilinmemektedir. 6. *et-Tezkire fi ahvâli'l-mevtâ ve'l-âhire*. Müellifin *el-Câmi'*de adını sıkça zikrettiği eserin (meselâ bk. I, 137, 378; II, 193, 241) çeşitli baskıları yapılmıştır (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ, Beyrut 1405/1985; nşr. es-Seyyid el-Ce-

mîlî, I-II, Kahire-Beyrut 1407/1987; nşr. Ebû Süfyân Mahmûd b. Mansûr el-Bestâvîsî, I-II, Medine 1417/1997; diğer baskıları için bk. Meşhûr Hasan Mahmûd Selmân, s. 129-130; Miftâh es-Senûsî Bel'am, s. 138). Kitabı Abdülvehhâb eş-Şa'rânî *Muhtaşaru Tezkireti'l-Kurtubî* (Kahire 1898, 1300, 1301, 1310, 1320, 1926, 1349), Ahmed b. Muhammed b. Ali es-Sühaymî *et-Tezkiretü'l-fâhire fi ahvâli'l-âhire* (Meşhûr Hasan Mahmûd Selmân, s. 133) ve M. İbrâhim Sâlim Yevmû'l-fevzi'l-ekber (Kahire 1405/1984) adıyla ihtisar etmiş, Şa'rânî'nin muhtasarı Hasan Tahsin Emiroğlu tarafından *Kısaltılmış Tezkire-i Kurtubî* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir (Konya 1995). Süyûtî, *et-Tezkire'yi Şerhu's-sudûr fi şerhi hâli'l-mevtâ fi'l-ku-bûr* adıyla şerhetmiş, kısaca *Kitâbü'l-Berzâh* diye meşhur olan bu şerh (Kahire 1309, 1329) Farsça'ya da tercüme edilmiştir (Lahor 1871; bk. İA, XI, 262). 7. *Şam'u'l-hırs bi'z-zühdi ve'l-kanâ'a ve reddü zülî's-sü'âlî bi'l-kesb ve's-sınâ'a*. Adı bazı kaynaklarda, bu arada müellifin tefsirinin değişik baskılarında biraz farklı şekilde zikredilen eser (*el-Câmi'*, XIII, 16, Beyrut ve Kahire baskıları; Miftâh es-Senûsî Bel'am, s. 140-141), Mecdî Fethî es-Seyyid tarafından yayımlanmış (Tanta 1408/1988), muhakkik kitabın ikinci kısmını *el-Keîf ve'l-kanâ'a* (Tanta 1408/1988), üçüncü kısmını *ez-Zühd* (Tanta 1408/1988) adıyla ayrı basım olarak da neşretmiştir. Mus'ad Abdülhamîd Muhammed es-Sa'dî eseri ayrıca tahkik etmiştir (Beyrut 1414/1994). 8. *et-Tezkâr fi ef'âli'l-ezkâr*. Nevevî'nin *et-Tibyân fi âdâbi hameleti'l-Kur'an*'ının metodu üzere kaleme alınan, ancak Nevevî'nin eserinden daha doyurucu olduğu belirtilen kitap (İbn Ferhûn, II, 309) kırk bölüm halinde düzenlenmiştir (nşr. Ahmed b. Muhammed b. Sıddîk el-Gammârî, Kahire 1355/1936; nşr. Abdülkâdir el-Arnâût – İbrâhim el-Arnâût, Beyrut 1972; nşr. Servet Muhammed Nâfi', Kahire 1979; nşr. Beşîr Muhammed, Beyrut 1406/1986, 1408/1988; Dimaşk-Tâif 1407/1987). 9. *Kaşide fi'stî-lâhi'l-hadîs* (Köprülü Ktp., nr. 1559). 10. *el-Misbâh fi'l-cem' beyne'l-Ef'âl ve's-Şihâh*. *Muhtaşaru's-Şihâh* adıyla da zikredilen eserin bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Şehid Ali Paşa, nr. 2682). 11. *et-Takrîb li-Kitâbi't-Temhîd*. İbn Abdülber en-Nemerî'nin *et-Temhîd limâ fi'l-Muvaṭṭa' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd* adlı eseri üzerine yapılmış bir çalışma olup bir nüshası Fas Karaviyyîn Kütüphanesi'ndedir (Brockel-

mann, *GAL Suppl.*, I, 298). 12. *Şerhu't-Tekâşşî. İbn Abdülber en-Nemerî'nin et-Tekâşşî li-hadîsi'l-Muvaṭṭa' ve şuyûhi'l-İmâm Mâlik* adlı eser üzerine yazılmış bir şerh olup günümüze ulaşmış olmadığı bilinmemektedir. 13. *Risâle fi elkâbi'l-hadîs* (bk. Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 737).

Kurtubî bazı eserlerine bizzat kendisi atıfta bulunmuş olup bunlardan tesbit edilebilenler şunlardır: *el-Lüma'u'l-lü'lye fi şerhi'l-İsrâti'n-nebeviyye* (*el-Câmi'*, X, 268; XVI, 146); *Menhecû'l-ubbâd ve mahaccetü's-sâlikine ve'z-zühhâd* (a.g.e., XV, 216); *el-Muktebes fi şerhi Muvaṭṭa'i Mâlik b. Enes* (a.g.e., I, 173; III, 84; VIII, 3); *el-İntihâz fi kurrâ'i ehli'l-Kûfe ve'l-Başra ve's-Şâm ve ehli'l-Hicâz* (*et-Tezkâr*, s. 29, 107, 135).

Kurtubî'nin hayatı ve eserleri üzerinde muhtelif çalışmalar yapılmış olup el-Kasabî Mahmûd Zelat, Miftâh es-Senûsî, Abdülkâdir Rahîm el-Heytî ve Meşhûr Hasan Mahmûd Selmân'ın eserleriyle (bk. bibli.) bu müelliflerden sonucunun *el-Kurtubî ve't-taşavvuf* (Zerkâ 1988) ve *Şekva'l-Kurtubî min ehli zemânih* (Zerkâ 1988) adlı diğer iki kitabı burada zikredilebilir. Arif Gezer *Kurtubî'nin Hadis İlimindeki Yeri* (1999, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Bû Şu-ayb Mihmâdî *et-Tefsîrû'l-fıkhî 'inde'l-Kurtubî* (1992, Câmîatü Seyyidî Muhammed b. Abdullah, Fas) adıyla birer doktora çalışması yapmış, Ali b. Süleyman el-Abîd *de el-Kurtubî müfessir* adlı bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1402, Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye).

BİBLİYOGRAFYA :

Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut 1405/1985, I, 56, 137, 173, 193, 326, 378; II, 191, 193, 212, 241, 340; III, 84, 237; IV, 272; VII, 277; VIII, 3; X, 268, 270, 366; XIII, 16, 179; XV, 215, 216, 249-250; XVI, 146; a.mlf., *et-Tezkire fi ahvâli'l-mevtâ ve umûri'l-âhire* (nşr. Ebû Süfyân Mahmûd b. Mansûr el-Bestâvîsî), Medine 1417/1997, I, 53; II, 482; a.mlf., *et-Tezkâr fi ef'âli'l-ezkâr*, Beyrut 1406/1986, s. 29, 107, 135; Zehebi, *Târîhu'l-İslâm: sene 671-680*, s. 74-75; Safedî, *el-Vâfi*, II, 122-123; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzeheb*, II, 308-309; Makrîzî, *el-Mukâffe'l-kebîr* (nşr. Muhammed el-Ya'lâvî), Beyrut 1411/1991, V, 147-148; Dâvûdî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, II, 65-66; Makkarî, *Nefhu't-ṭib*, II, 210-212; *Keşfü'z-zunûn*, I, 62, 534; Serkis, *Mu'cem*, II, 1504; Brockelmann, *GAL*, I, 529; *Suppl.*, I, 298, 737; *İzâhu'l-meknûn*, II, 241; *Hediyyetü'l-ârifîn*, II, 129; Ziriklî, *el-A'lâm*, X, 185; el-Kasabî Mahmûd Zelat, *el-Kurtubî ve menhecûhü fi'l-tefsîr*, Kahire 1399/1979, s. 6-64; Meşhûr Hasan Mahmûd Selmân, *el-İmâmü'l-Kurtubî şeyhu e'immeti't-tefsîr*, Dimaşk 1413/1993, tür.yer.; Abdülkâdir Rahîm Ciddî el-Heytî, *Ebû 'Abdillâh el-Kurtubî ve cühûdühû*

Kurtubî'nin *et-Tezkire* adlı eserinin müellif hattı nüshasının sonunda verilen 28 Şaban 656 tarihli icâzet (30 Ağustos 1268; The Chester Beatty Library, nr. 3607, vr. 234^b)

fi'n-naḥu ve'l-luḡa fî kitâbihi'l-Câmî' li-ahkâmî'l-Kur'ân, Amman 1417/1996, s. 21-40; Miftâh es-Senûsî Bel'am, *el-Kurtubî: Ḥayâtühü ve âşâruhü'l-İlmîyye ve menhecühü fi't-tefsîr*, Bingazi 1998, s. 85-150; Hidayet Işık, "Kurtubî ve el-İ'lâm Adlı Eserine Göre Kitâb-ı Mukaddes'te Hz. Muhammed", *Din Eğitimi Dergisi*, sy. 40, Ankara 1993, s. 39; Abdülkadir Karahan, "Süyûtî", *İA*, XI, 262; R. Arneldez, "al-Kurtubî", *El²* (İng.), V, 512-513.

TAYYAR ALTIKULAÇ

KURTUBÎ, Yahyâ b. Sa'dûn

(bk. İBN SA'DÛN el-KURTUBÎ).

KURTULMUŞ, Numan

(ö. 1952)

İman esaslarını açıklayan
Âmentü Şerhi adlı
eseriyle tanınan müellif
(bk. ÂMENTÜ ŞERHİ).

KURUCU, Ali Ulvi

(1922-2002)

Şair ve yazar.

1922 yılında Konya'da doğdu. Hacı Veyisâde İbrâhim Efendi'nin oğludur. Dedesi Veyis Efendi ve amcası Hacı Veyisâde Mustafa Efendi, "ilim evi" olarak anılan aile ocağının dinî ilimlere hizmetleriyle tanınmış simalarıdır. İlk hocası olan babasının yanında hâfızlığını tamamladıktan sonra ilk ve ortaokulu Konya'da bitirdi. Babasından sarf- nahiv, Kâdirî şeyhi Hâfız Ali Efendi'den kıraat okumaya başladı. O günkü şartlarda dinî ilimlerde derinleşmeye uygun bir ortam bulamayınca ailesiyle birlikte Medine'ye göç etti; oradan da yüksek öğrenimini tamamlamak üzere Mısır'a gitti. Kahire'de Ezher Üniversitesi'ne kaydoldu (1939). Burada Türk öğrencilerin kaldığı Revâku'l-Etrâk'ta Mustafa Runyun, Ali Yakup Cenkçiler, Ahmet Davudoğlu, İsmail Ezherli gibi daha sonra dinî ilimler sahasında isim yapacak bir arkadaş grubu arasında yer aldı. Ezher'deki eğitimi süresince, Kahire'de ikamet etmekte olan eski şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi ile Mehmed İhsan Efendi ve Zâhid Kevserî gibi tanınmış kişilerin yakın çevresinde bulundu, onlardan ders aldı, sohbetlerinden yararlandı. Altı yıllık bir eğitimden sonra babasının ölümü üzerine Medine'ye ailesinin yanına döndü. Burada uzun süre Evkaf Dairesi'nde İnşaat ve Sicillât emini olarak çalıştı. Ardından II. Mahmud'un inşa ettirdiği Mahmûdiye

(1953-1975) ve Şeyhülislâm Ârif Hikmet (1975-1985) kütüphanelerinde müdür olarak görev yaptı, buradan emekliye ayrıldı. Kütüphaneciliği sırasında Arapça, Farsça, Türkçe kaleme alınmış binlerce yazma eseri tanıyan ve bunların tasnifini yapan Kurucu Türkiye ile olan bağını hiçbir zaman kesmedi; özellikle Türk hacılarıyla yakından ilgilendi. Emekli olduktan sonra Türkiye'de daha uzun süre kalmaya başladı. 3 Şubat 2002'de Medine'de vefat etti ve Cennetü'l-baki'da defnedildi.

Edebiyat ve şiire olan eğilimi Ezher'deki öğrencilik döneminde içine girdiği ortamda belirginlik kazanmış, bilhassa aruz ve Türk edebiyatı dersleri aldığı İhsan Efendi ile Victor Hugo, Lamartine gibi Fransız şairlerinden Türkçe'ye çeviriler yapan Mustafa Sabri'nin oğlu İbrahim Sabri'den şiir yazma konusunda teşvik görmüştür. Türk, Arap, Fars ve Fransız edebiyatları hakkında sohbet ve değerlendirmelerin yapıldığı bu ortamdaki insanların Mehmed Âkîf'e olan hayranlığı onu da etkilemiş, hatta bir ara Mehmed Âkîf gibi şair, Cenab Şahabeddin gibi nâsir olma arzusuna kapılmıştır. İlk şiir denemelerine de orada başlamıştır. Medine'ye döndükten sonra şiirde hocası Mahmud Cevdet (Sezer) Bey olmuş, bu yıllarda Rıza Tevfik'e mektuplar yazarak bazı şiirleri hakkında görüşlerini sormuştur. 1947'de yazdığı bir mektup, o sıralarda Rıza Tevfik'in şiiri ve metafizik meselelerle yakından ilgili olduğunu ortaya koymaktadır (Uçman, sy. 27 [2002], s. 129-137).

Ali Ulvi, Ali Kemal Belviranlı'nın 1950'de İstanbul'da çıkarmaya başladığı *İslâmın Nûru* adlı dergide arka arkaya şiirler yayımlamıştır. Daha çok Mehmed Âkîf tarzını sürdüren dinî ve millî muhtevalı bu manzumeler o dönemde geniş okuyucu kesimlerince ilgiyle karşılanmıştır. Uzun yıllar Kahire ve Medine'de yaşamasına

rağmen Türk edebiyatı ile yakından ilgilenmesi, farklı şairlerden birçok şiir yanında *Safahât*'ın tamamını ezberinde tutacak kadar kuvvetli bir hâfızaya sahip olması, şiir zevkinin oluşum yıllarında beraber olduğu son Osmanlı aydınlarından aldığı dil terbiyesi onu ana dilinin tabii yapısı içinde tutmuştur. İslâmî ve millî değerlere bağlı bir gençliği yetişmesi idealini aile mirası olarak devam ettirmiş, şiiri yanında sohbetleri ve gazetelerde yazdığı yazılarını da böyle bir gaye için vasıta yapmıştır. Ali Ulvi'nin, "Doğmazdı kalbe iman, inmezdi arza Kur'an"; "Derdmen-dim ya Resûlellah, devâ ol derdime"; "Ey âşık-ı dîdâr, ulu yezdâna gönül ver"; "Bülbüller sazda"; "Mevlâm sana ersem diye"; "Âşık-ı yezdan" gibi bazı şiirleri Sadettin Kaynak, Zeki Altın, Ali Kemal Belviranlı, Fevzi Özçimi ve Tahir Karagöz tarafından bestelenmiştir.

Eserleri. 1. *Büyük İslâm Şairi Dr. Muhammed İkbâl* (Ankara 1957). Ebû'l-Hasan en-Nedvî'nin Muhammed İkbâl hakkındaki bir konferansından meydana gelen eserinin çevirisidir. 2. *Zulmeti Yıkın Nur* (Ankara 1958). Ebû'l-Hasan en-Nedvî'nin *Mâzâ ḥasire'l-'âlem bi'l-ḥuḡâti'l-müslimîn* adlı Arapça eserinin "Câhiliyetten İslâmiyet'e" başlıklı ikinci babının tamamı ile üçüncü babının ilk kısmının tercümesidir. 3. *Gümüş Tül* (İstanbul 1962). Önce *Nurdan Sesler* (Ankara 1957) adıyla bir araya getirdiği tamamı aruzla yazılmış şiirlerini topladığı eseridir. Daha sonra yeni şiirlerin ilâvesiyle *Gümüş Tül ve Alevler* adıyla yeni basımları yapılmıştır (5. bs., İstanbul 1996). 4. *Asırlar Boyunca Parlayan Nur* (İstanbul 1965). Faslı Şeyh İbrâhim b. İdrîs es-Senûsî'nin *en-Nûrû'l-lâmî'* adlı eserinin çevirisi olup Ali Kemal Belviranlı'nın önsöz-üyle neşredilmiştir. 5. *Gecelerin Gündüzü* (İstanbul 1990). Yazarın 1987-1990 yılları arasında *Zaman* gazetesinde çıkan yetmiş kadar yazısı ile bazı gazete ve dergilerdeki dört konuşmasından oluşmaktadır. Eser M. Ertuğrul Düzdağ tarafından yayıma hazırlanmıştır. 6. *Medine Notları* (İstanbul 1999). Hayrettin Bulut tarafından yayıma hazırlanmıştır.

Ali Ulvi'nin 1957'de Atıf Ural'ın teklifiyle Said Nursi için hazırlanan *Târiḥçe-i Hayat* adlı kitaba yazdığı önsöz en güzel nesir parçalarından biri kabul edilmiş ve adının duyulmasında bir hayli etkili olmuştur. Sağlığında kendi ağzından derlenen hâtıraları M. Ertuğrul Düzdağ tarafından yayıma hazırlanmaktadır. Ayrıca

Ali Ulvi
Kurucu